

ЕВРОПЕЙСКА СИСТЕМА ЗА ИНТЕГРИРАНА СТАТИСТИКА НА СОЦИАЛНАТА ЗАЩИТА

Приходи и разходи на системата през 2010 година

Финансирането на социалната защита в страната се осъществява чрез социалноосигурителни вноски или чрез пряко финансиране от държавния бюджет. През 2010 г. са отделени 6 718.5 млн. лв. от държавния бюджет за финансиране на социалната защита в страната, а приходите от осигурителни вноски са в размер на 5 349.8 млн. лв. Спрямо предходната година се наблюдава намаление на приходите от осигурителни вноски с 6.1 процентни пункта за сметка на вноските от държавния бюджет, които нарастват с 5.9 процентни пункта.

1. Приходи на системата

	2008		2009		2010	
	млн. лв.	%	млн. лв.	%	млн. лв.	%
Общо приходи	11632.1	100.0	12940.7	100.0	12302.0	100.0
Приходи от осигурителни вноски	6359.4	54.7	6415.4	49.6	5349.8	43.5
Вноски от държавния бюджет	5097.2	43.8	6298.2	48.7	6718.5	54.6
Други приходи	175.5	1.5	227.1	1.8	233.8	1.9

През 2010 г. България е отделила 12 732.6 млн. лв. (табл. 2) за социална защита, което представлява около 18.1% от брутния вътрешен продукт на страната. Разходите за социални обезщетения остават с най-висок дял от общите разходи (97.2%). За управление на схемите (административни разходи) и за други разходи се отделят съответно 2.1 и 0.6% от общите разходи.

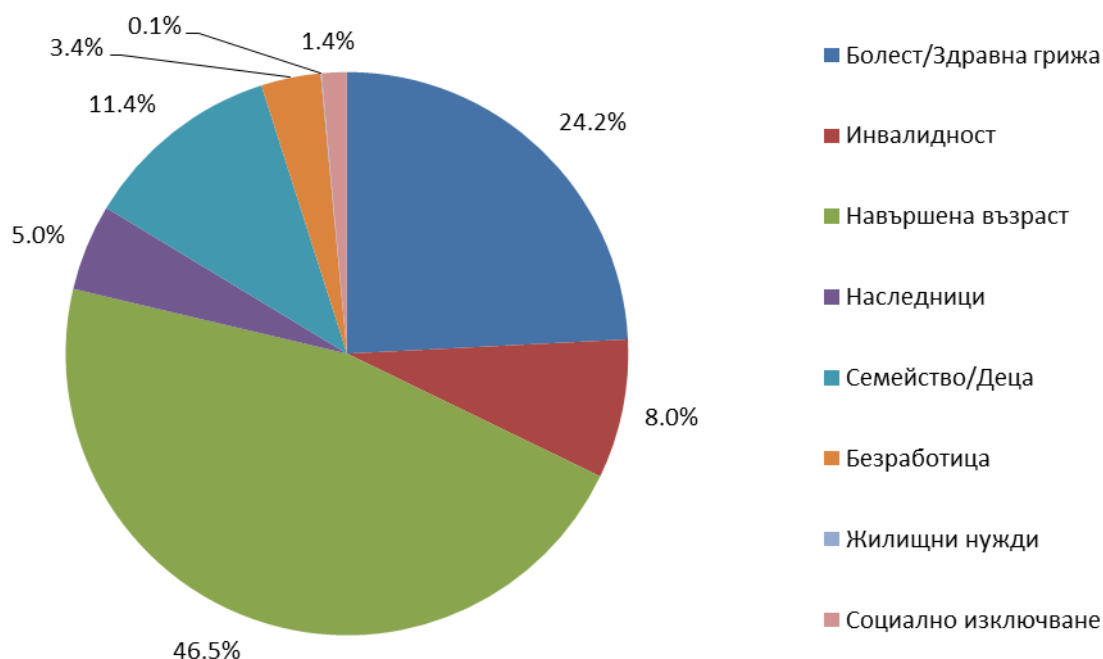
2. Разходи на системата

	2008		2009		2010	
	млн. лв.	%	млн. лв.	%	млн. лв.	%
Общо разходи	10914.2	100.0	11757.6	100.0	12732.6	100.0
Обезщетения за социална защита	10549.7	96.7	11383.4	96.8	12378.9	97.2
Административни разходи	267.7	2.5	281.9	2.4	271.2	2.1
Други разходи	96.8	0.9	92.3	0.8	82.5	0.6

Най-висок относителен дял в общите разходи заемат разходите по функция „Навършена възраст/старост” с основен компонент разходи за пенсии. Значителен дял заемат и разходите по функция „Болест/Здравна грижа”.

Фиг. 1. Разпределение на обезщетенията за социална защита по функции, 2010 година

Обезщетения за социална защита

Преобладаваща форма на получаване на социални обезщетения е изплащането на парични обезщетения (периодични или еднократна сума). През 2010 г. разходите за парични обезщетения са в размер на 8 930.9 млн. лв., или 72.1% от общо изплатените обезщетения за социална закрила.

Над 60% от паричните обезщетения се изплащат по функция „Навършена възраст/старост” (табл. 3), като основната част от тях не се свързва с изискването за покриване на допълнителни условия при получаването им, тъй като са резултат от участие в социалноосигурителната система. Значителен дял заемат и паричните обезщетения, изплащани по функция „Инвалидност” и „Семейство/Деца”.

През 2010 г. разходите за обезщетения в натура са в размер на 3 448.1 млн. лв., или с 14.0% повече в абсолютно изражение в сравнение с 2009 година. При обезщетенията в натура преобладаващ е относителният дял (над 75%) по функцията „Болест/Здравна грижа”. Наблюдава се трайна тенденция на нарастване на относителния дял на предоставяните помощи и обезщетения в натура по функция „Семейство/Деца”.

3. Относителен дял на обезщетенията по функции

	2008		2009		2010	
	млн. лв.	%	млн. лв.	%	млн. лв.	%
Парични обезщетения						
• Общо	6993.7	100.0	8359.9	100.0	8930.9	100.0
• По функции						
Болест/Здравна грижа	286.5	4.1	358.1	4.3	318.3	3.6
Инвалидност	658.3	9.4	799.1	9.6	831.2	9.3
Навършена възраст/старост	4639.1	66.3	5291.6	63.3	5723.7	64.1
Наследници	462.0	6.6	571.3	6.8	613.9	6.9
Семейство/Деца	698.3	10.0	927.7	11.1	950.2	10.6
Безработица	159.32	2.3	323.37	3.9	395.98	4.4
Жилища и социално изключване	90.4	1.3	88.8	1.1	97.6	1.1
Обезщетения в натура						
• Общо	3556.0	100.0	3023.5	100.0	3448.1	100.0
• По функции						
Болест/Здравна грижа	2771.0	77.9	2321.5	76.8	2676.3	77.6
Инвалидност	140.6	4.1	147.3	4.9	157.4	4.6
Навършена възраст/старост	29.3	0.8	30.9	1.1	35.1	1.0
Наследници	0		0		0	
Семейство/Деца	385.0	10.8	434.7	14.4	463.5	13.4
Безработица	80.0	2.2	33.7	1.1	28.0	0.8
Жилища и социално изключване	147.5	4.1	51.1	1.7	80.9	2.4

Настъпилите промени в системата за социална защита в България през отделните години могат да бъдат проследени по функции и включените в тях обезщетения.

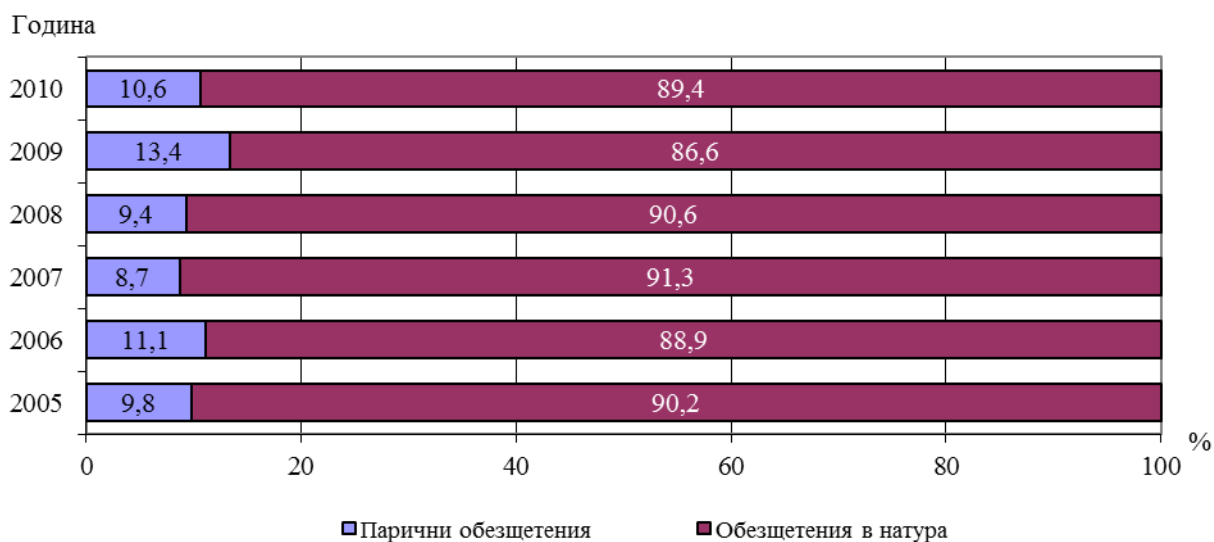
Функция „Болест/Здравна грижа“

Функцията „Болест/Здравна грижа“ включва следните социални плащания: „парични плащания, които покриват изцяло или частично загубата на доходи от труд по време на временна неспособност за работа, която се дължи на болест или нараняване; медицинска грижа, осигурена в рамките на социалната закрила, за да поддържа, възстанови или подобри здравето за закриляните лица”.¹

През 2010 г. по функция „Болест/Здравна грижа“ са изплатени 2 994.6 млн. лв., или 23.5% от всички разходи за социална защита. Разходите за парични обезщетения (периодични или еднократна сума) заемат 10.6% от изплатените обезщетения по тази функция. Периодичните парични обезщетения обхващат платен отпуск поради трудова злополука, професионална болест или общо заболяване, както и обезщетения при трудоустрояване поради заболяване. Като еднократни суми се предоставят финансови средства на лица под 18 години за лечение в чужбина.

Изплатените обезщетения в натура през 2010 г. са в размер на 2 676.3 млн. лв. и обхващат всички плащания, извършвани от Националната здравноосигурителна каса, както и плащанията по здравни пакети, договорени чрез допълнителното здравно осигуряване. През 2010 г. относителният им дял от общите разходи по функцията е 89.4% и нараства спрямо предходната година с 2.8 процентни пункта.

Фиг. 2. Структура на разходите по видове по функция „Болест/Здравна грижа“ за периода 2005 - 2010 година

¹ ESSPROS Manual, 1996, EUROSTAT, Part 2 Classification of benefits in the core system.

Функция „Инвалидност”

Функция „Инвалидност” обхваща социални плащания, които осигуряват: „доход на лица във възраст преди възприетата за пенсиониране в съответната схема, чиято способност за работа и получаване на доход е намалена вследствие на физическа или умствена инвалидност под определено ниво, залегнало в законодателството; рехабилитационни услуги, специфични за инвалиди”; както и „стоки и услуги, различни от медицинските грижи за лицата с инвалидност”.¹

През 2010 г. разходите по функция „Инвалидност” са в размер на 988.6 млн. лв., или 7.8% от общите разходи за социална защита. 84.1% от изплатените обезщетения по функцията са в парична форма. Периодичните парични обезщетения обхващат пенсии за инвалидност, добавка за чужда помощ и месечни добавки за интеграция на хората с увреждания. Преобладаващ дял (68.1%) от паричните обезщетения по функцията заемат разходите за пенсии за инвалидност, а за месечни добавки за социална интеграция на инвалидите се отделят 14.5%. Еднократните суми в размер на 42.0 млн. лв. са предназначени за финансиране на проекти за трудова реализация на хората с увреждания, както и за целеви помощи за хора с увреден слух или увредено зрение.

Разходите за обезщетения в натура през 2010 г. са в размер на 157.4 млн. лв., или 15.9% от общите разходи по функцията. Основен дял заемат разходите, направени за домове за възрастни с увреждания, домове за деца и социални учебно-професионални заведения, класифицирани като разходи по настаняване. Към обезщетенията в натура се включват още обезщетения за подпомагане за извършване на ежедневни дейности (домашен социален патронаж и други социални услуги), рехабилитация и дневни центрове за лица с увреждания.

4. Разпределение на обезщетенията в натура по функция „Инвалидност”

Година	2008		2009		2010	
	млн. лв.	%	млн. лв.	%	млн. лв.	%
Обезщетения в натура	140.6	100.0	147.3	100.0	157.4	100.0
Настаняване	81.5	58.0	80.9	54.9	84.2	53.5
Подпомагане за извършване на ежедневни дейности	40.7	29.0	43.6	29.6	45.2	28.7
Рехабилитация	5.3	3.8	6.4	4.4	7.3	4.6
Други обезщетения в натура	13.0	9.3	16.3	11.1	20.8	13.2

Функция „Навършена възраст”

Функцията „Навършена възраст” обхваща осигуряването на социална закрила срещу рисковете, свързани с напреднала възраст: загуба на доход, недостатъчен доход, липса на независимост при изпълнение на ежедневните дейности, намалено участие в социалния живот и т.н. Обхванати са обезщетения, които:

- осигуряват заместване на дохода, когато възрастният човек се пенсионира (оттегли от пазара на труда);
- гарантират определен доход, когато лицето е достигнало определена възраст;
- осигуряват стоки или услуги, които са специфични за индивидуалните или социалните условия на живот на възрастните.

Разходите по тази функция заемат най-голям относителен дял от всички разходи за социална защита (около 47% за периода). Към функцията се включват всички видове пенсии,

¹ ESSPROS Manual, 1996, EUROSTAT, Part 2 Classification of benefits in the core system.

отпускани след навършване на законоустановената възраст за пенсиониране. През 2010 г. по функция „Навършена възраст/Старост” са изплатени 5 758.7 млн. лв., от които 5 753.0 млн. лв. за парични обезщетения, свързани с участие в осигурителната система, и 5.73 млн. лв. за паричните обезщетения след прилагане на определени условия за получаването им.

През 2010 г. по функция „Навършена възраст/Старост” са изплатени 35.1 млн. лв. обезщетения в натура (разходи за домове за стари хора и дневни центрове за стари хора), или 0.6% от общите разходи по функцията.

Функция „Наследници”

Функцията „Наследници” включва обезщетения, които:

- осигуряват временни или постоянни доходи на лица, които са във възраст преди установената за страната пенсионна възраст и са претърпели загуба на съпруг/а или следващ близък родственик в случаите, когато той е основният източник на доходи за бенефициента;
- компенсират наследниците за направените погребални разходи, за страданията, причинени от смъртта на член на семейството.

Наследници могат да бъдат съпруг/а, бивш съпруг/а на починалото лице, негови/нейни деца, внуци, родители или други роднини. Обезщетенията, отпускани по тази функция, не зависят от имотен ценз.

През 2010 г. по функция „Наследници” са изплатени 613.9 млн. лв., или 4.8% от разходите за социална защита. Към функцията се включват наследствените пенсии, добавка към пенсията при починал съпруг/а, както и еднократните суми, изплатени на наследници на починало осигурено лице или пенсионер от универсален/професионален пенсионен фонд.

По функция „Наследници” няма разходи за обезщетения в натура.

Функция „Семейство/Деца”

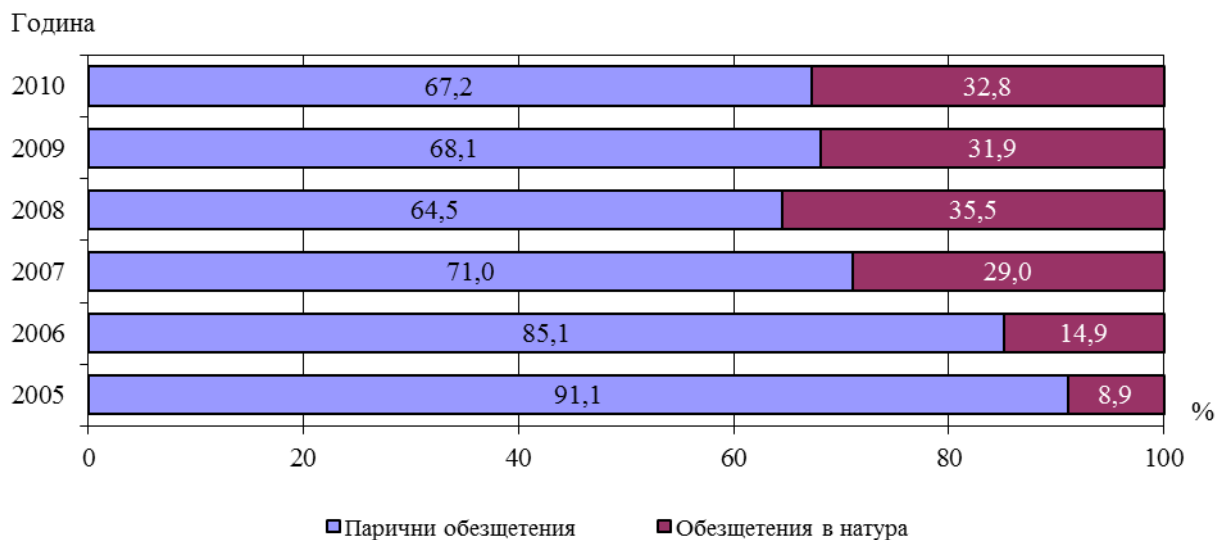
Функцията „Семейство/Деца” включва парични обезщетения при раждане на дете, обезщетение по време на отпуск за отглеждане на малко дете, семейни и детски надбавки, еднократна помощ при раждане. Обезщетенията в натура се отнасят до целеви помощи за първокласници, разходи за детски ясли и социални надбавки в натура, изплащани от работодателя.

През 2010 г. разходите за обезщетения по функция „Семейство/Деца” заемат 11.1% от всички обезщетения за социална закрила. Общият размер на изплатените обезщетения по функцията е 1 413.7 млн. лв. и спрямо предходната година нараства в абсолютно изражение с 3.8%. Функцията „Семейство/Деца” се характеризира с по-висок процент на обезщетенията, отпускани след удовлетворяване на определени условия за получаването им. През 2010 г. за парични обезщетения, свързани с имотен ценз, са отделени 425.3 млн. лв., или 30.1% от разходите по функцията. Спрямо предходната година размерът на изплатените обезщетения е нараснал в абсолютно изражение с 2.5%. Без условия се отпускат обезщетения за бременност и раждане, платен отпуск за отглеждане на дете, помощи за отглеждане на дете с увреждания и еднократна помощ при раждане на дете. За този вид обезщетения са изплатени 524.9 млн. лв., или с 2.3% повече в сравнение с предходната година.

Изплатените обезщетения в натура през 2010 г. са в размер на 463.5 млн. лв., или 32.8% от разходите по функция „Семейство/Деца”. Спрямо предходната година размерът на обезщетенията в натура е нараснал в абсолютно изражение с 6.6%.

Фиг. 3. Структура на разходите по видове по функция „Семейство/Деца” за периода 2005 - 2010 година

Функция „Безработица”

Ръководството по ESSPROS дефинира по функцията „Безработица” обезщетения, които „заместват изцяло или частично дохода, изгубен поради загубата на работата; осигуряват минимален доход за поддържане на съществуването (или по-добър) за лица, излизащи за първи или пореден път на пазара на труда; компенсират загубата на доход поради частична безработица; осигуряват средства за квалификация/преквалификация на лица, търсещи работа; помагат при посрещането на разходите по пътуване на безработни с цел работа; осигуряват подходящи стоки и услуги за безработните лица”.¹

През 2010 г. по функция „Безработица” са изплатени обезщетения в размер на 424.0 млн. лв., или 3.3% от общо изплатените обезщетения за социална защита. Спрямо предходната година разходите по функцията са нараснали с 18.7% в абсолютно изражение.

Изплатените обезщетения по функцията отразяват динамичните промени, настъпили на пазара на труда. През 2010 г. се наблюдава значително нарастване на относителния дял на паричните обезщетения спрямо предходната 2009 г. с 2.8 процентни пункта. Тук се включват обезщетенията за безработица в размер на 311.2 млн. лв., чийто дял от паричните обезщетения по функцията нараства на 78.6% през 2010 година. Това увеличение се дължи на премахването на максималния размер на обезщетенията за безработица. Със значително по-малък дял (около 0.5%) са обезщетения, предоставяни под формата на стипендии, транспортни и квартирни разходи за участници в професионално или мотивационно обучение. По отношение на еднократните парични обезщетения, включващи обезщетенията при съкращение, изплащани от работодателя, относителният им дял от паричните обезщетения намалява от 26.6% през 2009 г. на 21.4% през 2010 г., или с 5.3 процентни пункта.

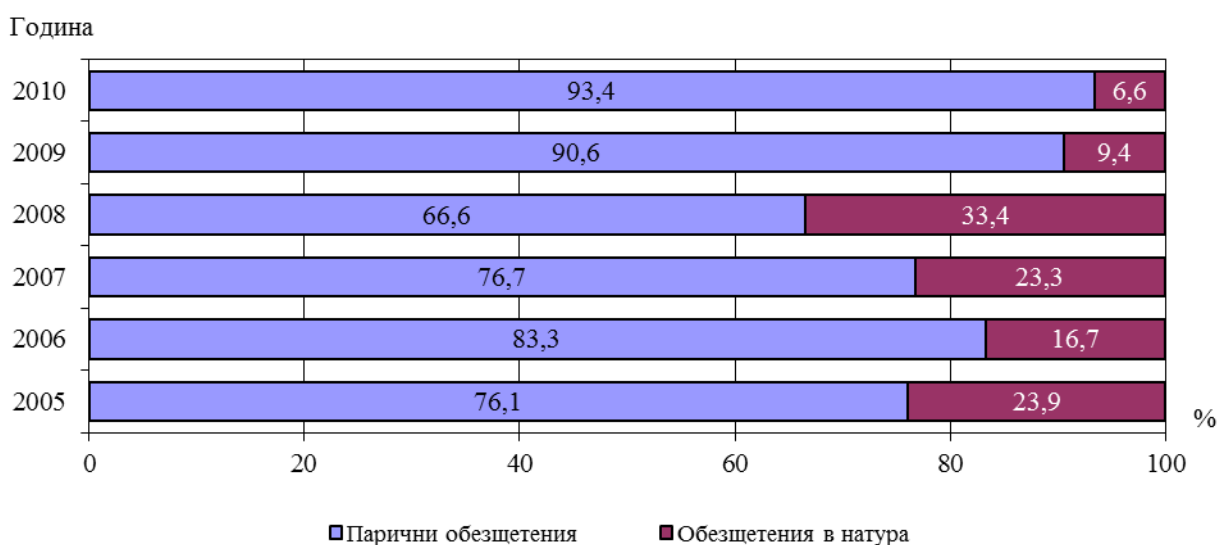
¹ ESSPROS Manual, 1996, EUROSTAT, Part 2 Classification of benefits in the core system.

Обезщетенията в натура се отнасят към активните мерки на пазара на труда и включват разходи при наемане на безработни извън населеното място по постоянен адрес, разходи за обучение и услуги по търсене и предлагане на работа. Относителният дял на обезщетенията в натура намалява от 9.4% през 2009 г. на 6.6% през 2010 г., или с 2.8 процентни пункта.

Фиг. 4. Структура на разходите по видове по функция „Безработица” за периода 2005 - 2010 година

Функция „Жилищни нужди”

Функцията „Жилищни нужди” се базира на посредничеството на обществени власти и цели подпомагане на домакинствата при посрещане на жилищните нужди. Съществен критерий за определяне на обхвата на функцията е съществуването на имотен ценз като база за определяне на обезщетението.

В България този вид помощ се предоставят като обезщетения в натура. Предоставят се данни за целева помощ за наем на общинско жилище, предоставена на самотни родители, възрастни лица над 70 години, които живеят сами, и на деца сираци, завършили социални учебно-професионални заведения. Към функцията се включват и защитените жилища, които се предоставят на бедни семейства. През 2010 г. са изразходвани 6.89 млн. лв. за обезщетения в натура. Спрямо предходната година техният размер нараства с 57.3% в абсолютно изражение.

Функция „Социално изключване, некласифицирано другаде”

Докато другите функции се отнасят до лица, които са обект на точно определени рискове или нужди (възрастните, инвалидите, безработните и т.н.), то настоящата функция се отнася до „социално изключените” или до „тези, за които е налице риск за социално изключване”¹. Концепцията за социалното изключване е с много измерения: тя се отнася на първо място до

¹ ESSPROS Manual, 1996, EUROSTAT, Part 2 Classification of benefits in the core system.

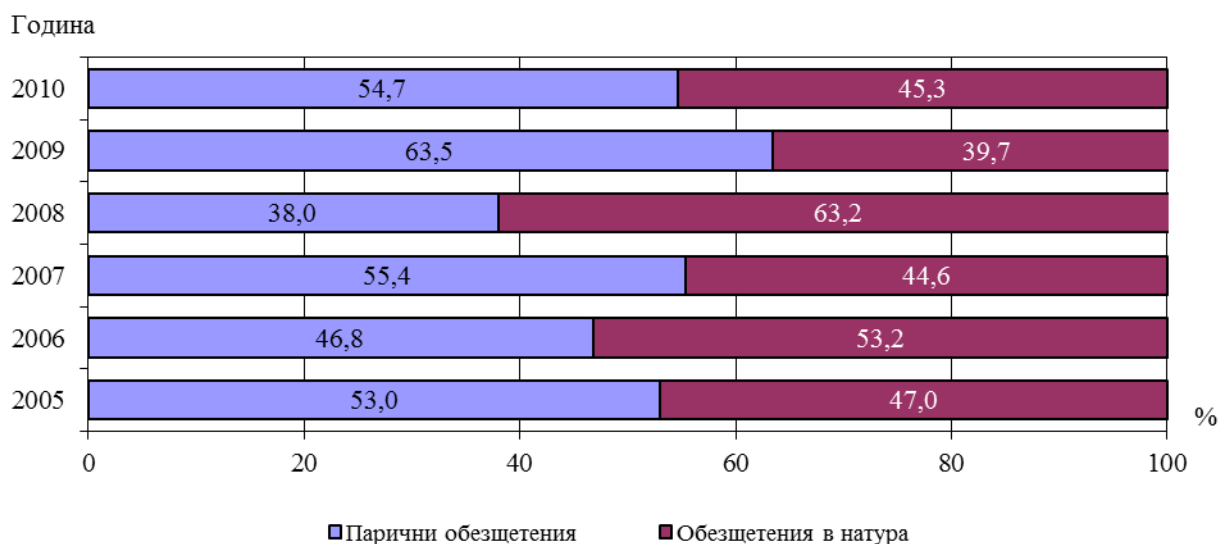

недостатъчно ниво на доходите (бедност), но също и до несигурност по отношение на здравето, образованието и заетостта.

През 2010 г. изплатените обезщетения по функцията са в размер на 178.5 млн. лв., или с 27.6% повече спрямо предходната година. За парични обезщетения са отделени 97.6 млн. лв., или 54.7% от общите разходи по функцията. Спрямо предходната година средствата, отделени за парични обезщетения, нарастват с 9.9% в абсолютно изражение, а относителният им дял от общите разходи намалява с 8.8 процентни пункта.

Общият размер на изплатените обезщетения в натура през 2010 г. е 80.9 млн. лв. и бележат ръст от 58.2% в абсолютно изражение спрямо предходната година. Относителният им дял в общите разходи по функцията възлиза на 45.3%, или с 8.8 процентни пункта повече спрямо 2009 година.

Фиг. 5. Структура на разходите по видове по функция „Жилища и социално изключване” за периода 2005 - 2010 година

Методологични бележки

Европейската система за интегрирана статистика на социалната защита (ESSPROS) е специфичен инструмент за получаване на сравними, актуални и точни данни за социалните плащания и тяхното финансиране на ниво Европейски съюз.

Статистическата единица в ESSPROS се нарича схема за социална защита. Схемите следва да осигуряват закрила срещу определен риск или необходимост и/или да обхващат определени специфични групи бенефициенти. Поддържат се от институционални единици, като самата институционална единица може да оказва съдействие на повече от една схема за социална защита, в случай че администрират и осигуряват много различни типове социални обезщетения. Отчитайки особеностите в системата за социалната защита в България и съобразно европейските дефиниции и критерии, са класифицирани следните схеми:

1. Фонд „Пенсии“;
2. Фонд „Пенсии, несвързани с трудова дейност“;
3. Фонд „Трудова злополука и професионална болест“;
4. Фонд „Общо заболяване и майчинство“;
5. Фонд „Безработица“;
6. Учителски пенсионен фонд;
7. Професионални пенсионни фондове;
8. Универсални пенсионни фондове;
9. Национална здравноосигурителна каса;
10. Допълнително здравно осигуряване;
11. Здравни грижи пряко финансирани от правителството;
12. Подпомагане на семейства с деца и закрила на детето;
13. Социално подпомагане;
14. Социална интеграция на хората с увреждания;
15. Активни мерки за заетост;
16. Социални стипендии;
17. Социални услуги, предоставяни от общините;
18. Социални помощи и обезщетения, изплащани от работодателя.

В основния модул социалните обезщетения се класифицират **по функция и по тип**.

Функцията на социалното обезщетение се отнася до първоначалната цел, за която се осигурява социалната закрила, независимо от законодателните или институционалните постановки. Разграничават се осем функции на социална закрила:

- Болест/Здравна грижа;
- Инвалидност;
- Навършена възраст (старост);
- Наследници;
- Семейство/Деца;
- Безработица;
- Жилищни нужди;
- Социално изключване, което не е класифицирано другаде.

Функционалното разпределение се прилага при плащанията за социална защита, но не и при постъпленията, тъй като един вид приходи могат да бъдат използвани за финансиране на няколко различни функции.

Класификацията на социалните обезщетения по тип е на две нива: първо - кратка *обща класификация*, която по принцип се отнася до всички функции, и второ - по-подробна класификация, където точките се отнасят само за една или ограничен брой функции. Общата класификация включва парични обезщетения, които могат да бъдат обезщетения в брой (периодични или еднократна сума) и обезщетения в натура.

Социалните обезщетения се разделят на такива, за които се прилага имотен ценз, и такива, за които не се прилага това условие. Социални обезщетения, за които се прилага имотен ценз, са тези, които изрично или косвено зависят от дохода и/или състояние под определено ниво на бенефициента. Не е необходимо определеното ниво да е точно дефинирано на национално ниво; то може да е различно за отделните схеми и може дори да се различава за различните типове обезщетения, осигурявани от една отделна схема.

Повече информация и данни за приходите и разходите за социална защита могат да бъдат намерени на интернет страницата на НСИ: www.nsi.bg, раздел „Социални дейности“.